

Sevara DJALOLOVA,
SamDU tayanch doktoranti
E-mail:sevara00@gmail.com

SamDCHTI dotsenti, PhD F.Lutfilloyeva taqrizi asosida

BO'LAJAK O'QITUVCHILARDA KASBIY KARYERANI LOYIHALASHTIRISH KO'NIKMASINI RIVOJLANTIRISH KOMPETENSIYASI

Annotatsiya

Ushbu maqolada uzluksiz ta'lim jarayonida bo'lajak o'qituvchining kasbiy rivojlanishdagi muammolari va o'ziga xos xususiyatlari ko'rib chiqiladi. Kasbiy ta'lim bosqichiga alohida e'tibor qaratilayotganligi va professional faoliyat bosqichida bo'lajak o'qituvchining karyerasini shakllantirishning protsessual-mazmun modelining varianti taklif etiladi.

Kalit so'zlar: kasbiy martaba, kasbiy rivojlanish, bo'lajak o'qituvchining kasbiy rivojlanish modeli, kasbiy rivojlanish tamoyillari, prinsiplari.

КОМПЕТЕНТНОСТЬ ДЛЯ РАЗВИТИЯ НАВЫКОВ ПЛАНИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КАРЬЕРЫ У БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ

Аннотация

В данной статье рассматриваются проблемы и особенности профессиональной деятельности будущего педагога в процессе непрерывного образования. Особое внимание уделено этапу профессионального образования и предложен вариант процессуально-содержательной модели управления карьерой педагога на этапе профессиональной деятельности.

Ключевые слова: профессиональная карьера, профессиональная деятельность, модель профессионального поля будущего учителя, виды профессиональной деятельности, принципы.

COMPETENCE FOR DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL CAREER PLANNING SKILLS IN FUTURE TEACHERS

Annotation

This article examines the problems and characteristics of the professional activity of the future teacher in the process of continuous education. Special attention is paid to the stage of professional education and the proposal of a variant of the procedural-content model of career management of the future teacher at the stage of professional activity.

Key words: professional career, professional activity, model of the future teacher's professional field, types of professional activity, principles.

Kirish. Iqtisodiyotning globallashuvi, O'zbekiston Respublikasida axborot jamiyatining shakllanishi va uning oliy ta'lim tizimining jahon miqyosidagi integratsiyasi bizning pedagogic fanlarimiz oldiga o'zbek an'anaviy ilm-fan sohasini dunyoda qabul qilingan pedagogic tushunchalarni milliy xususiyatlardan kelib chiqqan holda ta'lim tizimiga moslashtirish vazifasini qo'yadi. Xususan, ta'limning bilim paradigmasini kompetentlik yondashuvi nuqtai-nazaridan takomillashtirish maqsadga muvofiqligini ko'rsatadi.

Ta'lim kompetensiyasi – bu jamiyat madaniyati, qadriyatlarini, bilimlarni o'zlashtirish usullari tizimiga mos keladigan, individual faoliyat darajasidagi qoidalar to'plami. Talabani oldida nafaqat fan asoslarini o'rganish, balki fanni o'rganish jarayonida bilim olish imkoniyatlarini kengaytirish va murakkablashtirish vazifasi turibdi.

Umumiy kompetensiyalar ta'lim kompetensiyalari asosida yotadi. Intellektual kompetensiya - bu muammoli vaziyatlarda ham bilimlarni qo'llashning o'ziga xos turi, shu jumladan muammolarni hal qilish, bu ularga vakolat darajasida samarali qarorlar qabul qilish imkonini beradi. Intellektual-korporativ kompetensiya – “kompaniya tomonidan muammolarni korporativ tizim sifatida optimal hal etish kabi malaka va malakalar majmuidan iborat murakkab psixologik xususiyatdir”[1].

Bularga to'g'ri savollar berish va loyiha oldidan tadqiqot o'tkazish, axborot texnologiyalarini loyihalash, innovatsion g'oyalarni joriy etish va kompaniyani rivojlantirish strategiyasini ishlab chiqish ko'nikmalari kiradi. Texnologik kompetensiya - bu mavjud pedagogik tizim faoliyatida, ob'ektlarni o'zgartirishda qo'llaniladigan ijodiy va texnologik bilimlar, ko'nikmalar va stereotiplar tizimi. Ijtimoiy-psixologik kompetensiya - bu shaxslar bilan samarali ishlash uchun qo'llaniladigan ilmiy

asoslangan psixologik usullarni egallash va boshqalar bilan muvaffaqiyatli munosabatda bo'lishga tayyorlik darajasi.

Bu bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy kompetensiyasini shakllantirish, uning o'ziga xos xususiyatlarini ifodalash bilan yorqin kasbiy-pedagogik vaziyatlarda aqliy, fan-amaliy va motivatsion omillar iroda bilan bog'liq Biroq, bu omillar ko'p umumiyliklarga ega. Bu kasbiy ta'limdir, chunki sohadagi ixtisoslashtirilgan tadqiqotlar natijalari shuni ko'rsatadiki, ta'lim oluvchilarning kasbiy malakasi ham sezilarli ta'sir ko'rsatadi[2].

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Oliy ta'lim muassasalarida yoshlarning shaxs sifatida kamol topishi ijodiy fikrlash, mustaqillik, faol munosabatlarni boyitish, dunyoqarashini o'stirish, o'z-o'zini nazorat qilish va tarbiyalashga bo'lgan ehtiyojlarni shakllantirish kabi shart-sharoitlar bilan tavsiflanadi. Bo'lajak o'qituvchilar uchun ta'lim muassasalaridagi ta'lim jarayoni inson mehnatini muvaffaqiyatli amalga oshirishda muhim ahamiyatga ega bo'lgan kasbiy bilim, ta'lim sifati, malaka va mezonlar asosida rivojlanish va o'z-o'zini takomillashtirish uchun eng qulay shart-sharoitlarni yaratadi. Mustaqil fikrlash kontseptsiyasini amalga oshirish uzluksiz ta'lim tizimining asosiy vazifasi bo'lib, bunda bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy pedagogik ijodiyoti va ularning kasbiy malakasini shakllantirish muhim omil hisoblanadi.

Nazariy manbalar mazmuni bilan tanishish, oliy ta'lim muassasalarini faoliyatini o'rganish va dalillarni tahlil qilish bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy kompetensiyasini shakllantirishda bir qator qarama-qarshiliklar mavjudligini ko'rsatadi, xususan: ta'lim darajasi, me'yoriy talablar. Davlat ta'lim standartining yangilangan mazmuni va ko'lami, shuningdek uning individual imkoniyatlarini ro'yobga chiqarish darajasi uchun;

oliy ta'lim muassasalarida bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy kompetensiyasini shakllantirishda qo'llaniladigan an'anaviy va innovatsion usullar;

oliy ta'lim muassasalarining o'qituvchi shaxsi va uning kasbiy kompetensiyasini shakllantirishda pedagogik qo'llab-quvvatlashga qaratilgan faoliyati orqali talabalarni bo'lajak o'qituvchi sifatida tayyorlash jarayonining rivojlanish mexanizmi va qonuniyatlari;

yangilanayotgan jamiyatning malakali pedagogik fanlari bo'lajak o'qituvchining shaxsiy va kasbiy kompetensiyasini shakllantirishda ilmiy-texnikaviy taraqqiyot, umumpedagogik va ixtisoslashtirilgan fanlarning integratsiyasi;

imkoniyatlardan yetarlicha foydalanmaslik;

o'qituvchi shaxsiga qo'yiladigan talablarning ortib borishi va bo'lajak o'qituvchilarning o'z-o'zini rivojlantirish sharoitida ishlashni istamasligi, kasbiy kompetensiyani shakllantirishning asosiy qismidir[3].

Bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy kompetensiyasini shakllantirish, ularning o'quv muassasalarida kasbiy va shaxsiy rivojlanishini ta'minlash uchun zarur bo'lgan oliy ma'lumotga ega bo'lish, pedagogik shart-sharoitlarni yaratish, bo'lajak o'qituvchilarni tayyorlash mazmuni va tuzilmasini modernizatsiya qilish va sifatini nazorat qilish va rivojlantirish orqali mutaxassis kompetensiyasini shakllantirishning asosiy maqsadini belgilaydigan baholash mexanizmi. "Kompetensiya" - bu shaxsning doimiy ravishda o'zgarib turadigan tasnifi, hayotiy vaziyatlarda muammolarni hal qilish qobiliyati, o'z bilimlari, o'rganish va hayotiy tajribalarini, qadriyatlarini va qiziqishlarini safarbar qilish qobiliyatidir.

Bo'lajak o'qituvchi quyidagi asosiy fazilatlarga ega bo'lishi kerak:

- mustaqil ravishda tanqidiy mushohada qila olish, hayotda yuzaga keladigan qiyinchiliklarni ko'ra bilish va ularni muvaffaqiyatli hal etish yo'llarini izlashda zamonaviy texnologiyalardan foydalana olish, yangi g'oya orzularni amalga oshira olish, ijodiy fikrlay olish;

- kelajakdagi hayotda o'z o'rnini topish uchun zarur bilimlarni mustaqil egallash va ulardan amaliyotda turli masalalarni yechishda mohirona foydalana olish, o'zgaruvchan hayotiy vaziyatlarga tez moslasha olish;

- axborot bilan ishlay olish; ya'ni tadqiqot uchun zarur bo'lgan muammolar, faktlarni to'plash, ularni tahlil qilish, muammolarni hal qilish, taxminlar qilish, zarur ma'lumotlarni umumlashtirish va umumlashtirish o'xshash yoki muqobil variantlarni taqqoslash, statistik qonuniyatlarni aniqlash, asosli xulosalar chiqarish qobiliyati. va ular asosida yangi muammolarni aniqlash va hal qilish;

- shaxsiy, axloqiy, intellektual va madaniy saviyasini oshirish uchun mustaqil ishlay olish;

- turli ijtimoiy guruhlarda oson muloqot qila olish, turli ziddiyatlarning oldini olish va bunday vaziyatlarda oqilona munosabatda bo'lish, turli sohalarida birga chiqish va hamkorlik qilish. Shuningdek, modernizatsiya qilingan kontentga asoslangan ta'lim tizimida har bir shaxsda bo'lajak o'qituvchining ta'lim sohasidagi nazariy bilimi, zamonaviy pedagogik barkamol avlodni hayotga tatbiq etish va tarbiyalashda kasbiy mahorat talab etiladi, bu esa texnologiyalardan samarali foydalanish kompetensiyasini shakllantirish imkonini beradi.

Tahlil va natijalar. Rivojlanishning o'ziga xos xususiyatlariga yangi qarash o'qituvchining martaba haqida unga dinamik o'tish sifatida ma'lum martaba davrlari, har biri ularning malaka oshirish mini-bosqichlaridan iborat va uzluksiz o'quv jarayoni bilan birga keladi. Shunga asoslanib, protsessual mohiyat o'qituvchilik kasbini ko'rish mumkin bo'lgan uch jihat:

- shaxsiy,

- ijtimoiy va

- tashkiliy.

Shaxsiy jihat ushbu hodisani nuqtai nazardan ko'rib chiqishni o'z ichiga oladi. Shaxsiyat, ko'rish xususiyatlarini ochib beradi uning figurasi sifatida martaba, bu bilan bog'liq bo'lib, martaba jarayonining tabiatiga sub'ektiv baho berish, martaba

rivojlanishining oraliq natijalari. Bunday holda, martaba o'z ishi haqida sub'ektiv ongli hukmdir kelajak, o'zini namoyon qilish va ishdan qoniqlanishning kutilgan usullari haqida.

Ijtimoiy jihat orqali ifodalangan martaba istiqboli jamiyat. Birinchidan, u ishlab chiqilgan martaba rivojlanish jarayoni marshrutlar, u yoki bu balandlikka erishishning tasdiqlangan usullari kasbiy faoliyat sohasi, jamoat hayotining ba'zi sohalar. Ikkinchidan, bu yo'llar bo'ylab harakatning tabiati haqida yaxshi tasdiqlangan g'oyalar, tezlik, tezkorlik bilan bog'liq, martaba traektoriyasi, qo'llaniladigan usullar va usullar bilan.

Tashkiliy jihat mansabni maqsadli rasmiy va kasbiy o'sish, progressiv ko'tarilish sifatida tushunishni ta'minlaydinarvon, malaka imkoniyatlari va ish haqining o'zgarishi. Bu yondashuvlar aniqlash imkonini beradi o'qituvchining kasbiy faoliyati nafaqat maqsadli va izchil jarayon sifatida kasbiy rivojlanish, obro'ning o'sishi, ijtimoiy, iqtisodiy, ma'naviy sohalaridagi mavqei, ifodalangan ierarxiya, malaka zinapoyasida yuqoriga ko'tarilish professional muhitda obro'-e'tibor, balki yaxlit tasvirni yaratish jarayoni sifatida o'zlarini malakali mutaxassis sifatida ko'rishdir.

Har tomonlama qo'llab-quvvatlash talabalarining martaba rivojlanishi universitet ta'limi davrida kasbiy umidlarni hisobga olishni o'z ichiga oladi va o'rnatish; kelajakdagi kasbiy faoliyatga moslashishda yordam berish; shaxsiy o'sish va shaxsiy tanlov bo'yicha maslahat martaba yo'nalishi; o'z-o'zini baholash texnologiyalari va shaxsiy va biznes salohiyatini ro'yobga chiqarishga o'rgatish; monitoring shaxsiyatdagi sifat o'zgarishlari va kasbiy rivojlanish; martaba repetitorlik[4]. Bizning tajribamiz shuni ko'rsatadiki, bo'lajak o'qituvchining martaba rivojlanishida universitet bandlik xizmati muhim rol o'ynaydi. Bu xizmat, bir tomondan, ta'lim muassasalarida va kelajak o'rtasida vositachi vazifasini bajaradi o'qituvchilar, boshqa tomondan, talabalarining bandligini ta'minlash uchun o'z dasturlarini amalga oshiradi. Ushbu tarkibiy bo'limning amaliyotida quyidagi ish shakllari o'zini ijobiy isbotladi: bitiruvchilarning ma'lumotlar bazasini yuritish va o'qituvchilik kasbidagi bo'sh ish o'rinlari; maslahat berish talabalarini ishga joylashtirish masalalari va rezyumeni tuzish; "Kunlar" va "Bo'sh ish o'rinlari yarmarkalari"; ta'lim muassasalar va organlari rahbarlari bilan davra suhbatlari tashkil etish ta'limni boshqarish[5]. Ushbu tadbirlarda ishtirok etish natijasida talabalar mehnat bozoridagi haqiqiy vaziyat, mumkin bo'lgan narsalar haqida bilimga ega bo'ladilar ish topish yo'llari, ish beruvchilar bilan munosabatlarning huquqiy jihatlar haqida va shuningdek, o'zgarishlarni tahlil qilish qobiliyati, mehnat bozorida ro'y berayotgan, ularni hisobga olish kasbiy ta'lim jarayonida, rezyumeni yozish va boshqalar. Kasbiy ta'lim bosqichida o'qituvchining kasbiy martabasini shakllantirish uchun bosqich shart-sharoitlarni yaratish ishlab chiqish va foydalanishni nazarda tutadi kasb-hunarni shakllantirishning o'quv jarayoni, o'qitishning shakllari, vositalari va usullari – treninglar, ishbilarmonlik o'yinlari, taqdimotlar, mini-ma'ruzalar, pedagogik seminarlar, mahorat darslari va h.k.

Xulosa. Bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy-pedagogik tayyorgarligi sifati tubdan o'sishi uning mazmuni bilan bevosita bog'liqdir, chunki o'qituvchilar fan, ta'lim, texnika, texnologiya va ishlab chiqarish iqtisodiyotidagi o'zgarishlar bo'yicha pedagogik va uslubiy bilimlarni kasbiy shakllantirish, integratsiyalashuv samaradorligini ta'minlashga xizmat qiladi. Ta'lim jarayonida kelajakdagi o'qituvchilar tayyorlash mazmunini asoslash va professionalashtirishdir Kompetensiyani shakllantirish texnologiyasini ishlab chiqishda ma'lum o'zgarishlarni amalga oshirish zaruratini tug'diradi. Hozirgi vaqtda kasbiy kompetensiyani shakllantirishda ushbu vazifalarni hal etishga qodir bo'lgan kasbiy ta'lim texnologiyasiga katta e'tibor berilmoqda. Oliy ta'lim muassasalarining professor-o'qituvchilari tomonidan ishlab chiqilgan va qo'llaniladigan o'qitish texnologiyalari bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy kompetensiyasini aniqlash va kasb-hunarga ega bo'lishi uchun kasbiy muhim asos yaratish uchun ta'lim tizimining ajralmas qismi bo'lib, nazariy, ilmiy bilimlarni bosqichma-bosqich shakllantirishga yordam beradi.

ADABIYOTLAR

1. Muslimov N. A. Technology for the formation of professional competence of teachers based on the modernization of the content of vocational education. - Tashkent: Science and Technology, 2013. - P. 26-28.

2. Реан А. А., Бордовская Н. В., Розум С. И. Психология и педагогика. – Санкт-Петербург: Питер, 2010. – С. 249.
3. Зауторова Э. В. Развитие творческих способностей курсантов в процессе обучения. <https://cyberleninka.ru>
4. Simpson Ray M. Creative Imagination // <https://www.jstor.org>
5. Буторина О. В. Кросскультурное исследование креативности в управленческом потенциале руководителя // Психология XXI века. Материалы международной научно-практической конференции студентов и аспирантов. – Санкт-Петербург: СПбГПИ, 2003. – С. 277.
6. Drapeau Patti. Sparking student creativity (practical ways to promote innovative thinking and problem solving).–Alexandria – Virginia, USA:ASCD, 2014. – P. 9.
7. Петрова Л. М. Возрастные особенности когнитивной сферы младших школьников и подростков: Автореф. дис. ... канд. наук. – Санкт-Петербург: 2008. – С. 15.